

Socialinis palaikymas ir sėkmė mokykloje

Jolita Buzaitytė-Kašalynienė

Lektorė socialinių mokslų (edukologijos) daktarė
Vilniaus universiteto Socialinio darbo katedra
Universiteto g. 3, Vilnius

Šiame straipsnyje remiantis Vilniaus miesto, Telšių ir Varėnos miesto bei rajono vidurinių ir pagrindinių mokyklų aštuntų klasių moksleivių apklausos rezultatais atskleidžiamos socialinio palaikymo sąajos su mokyklos lankomumu, moksleivių pažangumu ir elgesiu mokykloje. Tėvų, mokytojų teikiamas socialinis palaikymas pristatomas kaip apsauginis veiksnys, kuris tiesiogiai ir netiesiogiai pozityviai veikia moksleivių elgesį ir pasiekimus mokykloje.

Įvadas

Pastaruoju metu daug kalbama ir rašoma apie mokyklos nelankymo ar iškritimo iš mokyklos problemą. Iškritimas iš mokyklos pažymi jauno žmogaus, tėvų, mokytojų, švietimo sistemos nesėkmę, jaunam žmogui nepasisekė adaptuotis formaliojoje ugdymo sistemoje, įgyti kompetencijų ir patenkinti visuomenės lūkesčius, tėvams, mokytojams ir švietimo sistemai nepasisekė užtikrinti jauno žmogaus poreikių patenkinimo ir išugdyti visuomenės lūkesčius atitinkančio jos nario. Visuomenė tikisi, kad jauni žmonės paliks bendrojo lavinimo mokyklas turėdami įvairių kompetencijų, ir tai pagelbės rasti darbą, įgyti profesiją arba tolesnį išsilavinimą, kurie leis jiems tapti savarankiškais ir ekonomiškai nepriklausomais visuomenės nariais, prisidedančiais prie gerovės kūrimo, o ne iš jos gyvenančiais.

Mokslinėje literatūroje diskutuojama, ar

mokyklos baigimas gali būti vienprasmė vertinamas kaip sėkmės indikatorius, ar sėkmingu mokyklos baigimu galima laikyti tik tam tikrą kompetencijų lygį, išreikštą pažymiais. Taip pat kyla klausimas, kaip įvertinti sėkmes, kurie dar mokosi mokykloje, kokie indikatoriai leidžia nuspėti, kad jie ją baigs. Šios diskusijos neturi galutinio atsakymo. Atliekant tyrimą ir rengiant šį straipsnį daroma prielaida, kad kuo geresni moksleivio pažangumas, lankomumas ir elgesys, tuo didesnė jo sėkmės tikimybė. Taigi geras pažangumas, lankomumas ir elgesys yra sėkmės mokykloje ir ateityje indikatoriai.

Šis straipsnis remiasi nauja socialinių problemų prevencijos paradigma, kurią B. Benard (1991) pavadino atsparumo paradigma. Tradicinėje į problemą nukreiptoje (angl. *problem focused*) perspektyvoje paprastai renkami duomenys apie raidos ir elgesio nuokrypius, įvairias patologijas, pagal juos vaikai skirstomi į

grupės ar tipus. Toks grupavimas yra labiau vertybinio pobūdžio ir neduoda užuominų, kaip užkirsti kelią atsirasti šių nuokrypių. Atsparumo paradigma – tai prevencinių programų paradigma, kuri siekia neleisti atsirasti problemai arba sumažinti jos poveikį individams. Intervencijos taikiniai ir metodai pasirenkami, pasitelkus tyrimus rizikos ir apsauginių veiksnių srityje. Siekiama mažinti rizikos veiksnius, t. y. tas sąlygas ir aplinkybes, kurios didina problemos atsiradimo tikimybę, ir didinti apsauginius veiksnius, t. y. vidines savybes arba išorės sąlygas, kurios esant nepalankioms aplinkybėms padeda išvengti problemos atsiradimo. Socialinis palaikymas yra priskiriamas prie apsauginių veiksnių.

Pastarąjį dešimtmetį užsienio mokslininkai nemažai dėmesio skyrė tyrimams socialinio palaikymo srityje. „Socialinis palaikymas – tai teigiamas grupės požiūris į jos nario pastangas; veiksmai, kuriais keliamas pasitikėjimas savo jėgomis įveikiant sunkumus ir nesėkmes; tėvų ir pedagogų reikiama pasitikėjimą moksleivio jėgomis, kuris palaiko jų veiklos pastangas bei reikalingą įtampą“ (Jovaiša, 1993, p. 220). Socialinis palaikymas yra daugialypė sąvoka, ją apibrėžti ir išmatuoti skiriama daug dėmesio. J. M. Richman, L. B. Rosenfeld, C. J. Hardy (1993) tris plačias Cobb ir House išskirtas socialinio palaikymo rūšis – emocinį, informacijos ir juntamą (materialinę paramą ir paslaugas) palaikymą – išskaidė į aštuonias gavėjų suvokiamo socialinio palaikymo formas, t. y. išklausymo, emocinio palaikymo, emocinio iššūkio, tikrovės patvirtinimo, pagyrimo, paskatinimo, juntamos paramos (pavėžėjimas, pinigų skolinimas ir kitos paslaugos) ir galimybės gauti juntamą paramą.

Užsienio mokslininkų tyrimai rodo, kad egzistuoja teigiamas socialinio palaikymo ir pagerėjusių raidos rezultatų ryšys. Pavyzdžiui, socialinis palaikymas didina mokymosi moty-

vaciją (Goodenow, 1993), skatina įvykių kontrolės mokykloje jausmą (Bowen, ir kt., 1998), gebėjimą įveikti kasdienius mokymosi sunkumus (Rosenfeld, Richman, Bowen, 2000), prisitaikyti mokykloje (Dubow ir kt., 1991) ir gerina lankomumą. Taip socialinis palaikymas tiesiogiai ar netiesiogiai pagerina akademinis pasiekimus ir kompetencijas, taip pat pažymius, egzaminų ir testų rezultatus.

Artimų suaugusiųjų globa ir palaikymas, buvimas šalia yra apsauginis veiksnys, padedantis vaikams įveikti daugumą sunkumų ir išvengti problemų. Pavyzdžiui, vieno iš tėvų mirties atveju, nuolatinių tėvų tarpusavio vaidų situacijoje rūpestingo ir palaikančio suaugusiojo buvimas šalia padeda vaikams atsigauti po traumos ar netekties, įveikti stresą (Rutter, 1987). Artimas suaugusysis nebūtinai turi būti tėvas ar mama, tai gali būti senelis ar kitas giminaitis, mokytojas, socialinių tarnybų darbuotojas ar savanoris iš visuomeninių organizacijų, tačiau jis yra kaip prosocialaus elgesio modelis, padeda formuoti savivertę, teikia informaciją, pataria, nukreipia, apsaugo nuo aplinkos stresorių.

Socialinio palaikymo reikšmę savo darbuose pažymi ir Lietuvos mokslininkai, tačiau tyrimų šioje srityje nėra daug. V. J. Černius (1992) pabrėžia, kad paauglystėje jaunuoliai siekia nepriklausomumo nuo tėvų, tačiau suaugusiųjų palaikymas šiame amžiaus tarpsnyje išlieka labai svarbus, jiems reikia ramybės, draugiškų santykių namuose, pagalbos ir patarimo savarankiškai sprendžiant ir pasirenkant, padrašinimo ir pagyrimo dirbant. Paauglių, manančių, kad tėvai juos myli ir palaiko, ateities orientacijos yra pozityvesnės, jose daugiau pasitikėjimo ir vilties, be to, jie labiau tikimi, kad galės kontroliuoti savo ateitį (V. Bernotas (1995), E. Martišauskienė (1999), V. Targamadžė (1997) tyrinėjo moksleivių ir mokytojų santykius ir jie parodė, kad moksleiviai ne

visada patenkinti bendravimu su mokytojais, pavyzdžiui, moksleivių nuomone, mokytojai stokoja pagarbos moksleivio asmenybei (32 proc.), nesidomi moksleivių vidaus pasauliu, problemomis ir nesupranta jų interesų, poreikių (39 proc.) (Bernotas, 1995). V. Targamadzės (1997) tyrimas parodė, kad netinkama pedagogų ir moksleivių sąveika yra viena iš nepritapimo bendrojo lavinimo mokykloje priežasčių. O. Tījūnėlienės (1999) tyrimai atskleidė, kad 58 proc. moksleivių išgyvena dėl mokytojų žeminimo: mokytojai šiurkštūs, ant mokinių išlieja susikaupusį pyktį, be pagrindo kaltina. Tirti moksleiviai teigia, kad jaučiasi pažeminti, prislėgti, menki, jiems nemalonu ir negera, kyla neigiamos emocijos: norisi išlieti pyktį, atkeršyti, atskalbinėti, nepaklusti mokytojų nurodymams, neiti į pamokas.

Mokytojo ir moksleivio sąveika vaidina lemiamą vaidmenį ugdymo procese. Kai tarp mokytojo ir moksleivio nėra dvasinio kontakto, bendros kalbos, mokinys negerbia mokytojo ir nekreipia dėmesio ne tik į priemones drausmei palaikyti, bet ir į dėstomąją medžiagą. Neaišku, kas pirmesnis – mokytojo nepasitenkinimas moksleiviu ar moksleivio mokytoju, tačiau mokytojas, daugiau dėmesio skirdamas moksleivių socialiniam palaikymui, pagyrimui, paskatinimui, rodydamas pagarbą ir pasirengimą padėti, gali šiuos santykius pakeisti – pagerinti sąveiką, mokymo ir mokymosi procesą.

Tyrimo problemą nusako šie **probleminiai klausimai**: ar sėkmė mokykloje priklauso nuo gaunamosocialinio palaikymo? Ar didinant tėvų, mokytojų, auklėtojų teikiamą socialinį palaikymą galima pagerinti moksleivių pažangumą, lankomumą ir elgesį?

Todėl **tyrimo objektu** buvo pasirinkta socialinio palaikymo, pažangumo, lankomumo ir elgesio mokykloje būklė.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, moksleivių anketinė apklausa, matemati-

nės statistikos metodai (Stjudento t kriterijus ir Spearmano koreliacijos koeficientas).

Šio **straipsnio tikslas** – atskleisti socialinio palaikymo ir moksleivių pažangumo, mokyklos lankomumo ir elgesio sąsajų ypatumus.

Tyrimas buvo atliktas Vilniaus, Telšių, Varėnos miesto ir Telšių, Varėnos rajono vidurinėse ir pagrindinėse mokyklose. Tiriamąją grupę sudarė 1071 VIII klasių moksleivis, 577 mergaitės ir 494 berniukai; 374 gyveno kaime, 354 – rajonų centruose ir 343 mieste.

Tyrimo instrumentarijus sudarytas vadovaujantis G. L. Bowen ir J. M. Richman klausimynu „Sėkmės mokykloje kontūrai“ (*School Success Profile*) moksleivių poreikiams vertinti. Jį sudarė 76 rodikliai, kurie buvo matuoti 236 uždais ir mišriais klausimais. Klausimai buvo suskirstyti į šešias dalis pagal svarbiausius moksleivių mikroaplinkos dalyvius: tiriamojo šeima, mokykla, draugai, kaimynystė, asmeniniai demografiniai duomenys, gyvenimo įpročiai ir laisvalaikis. SMK buvo sukurtas artimai susipažinus su sėkmės ar pasisekimo mokykloje literatūra, ypatingą dėmesį skiriant ekologiškai-interakcinei-raidos perspektyvai. Pagrindinė šios perspektyvos prielaida yra teiginys, kad sėkmės mokykloje laipsnį lemia socialinėje aplinkoje esančių rizikos ir atsparumo veiksmų pusiausvyra. SMK įvertina 22 dimensijas, susijusias su pagrindinės ir vidurinės mokyklos moksleivių sėkme mokykloje.

Šiame straipsnyje aptarsime tikrai dalį tirtų rodiklių. Aptariami pažangumo, lankomumo, elgesio rodikliai ir jų ryšiai, taip pat tėvų, mokytojų, auklėtojų socialinio palaikymo rodikliai ir jų sąsajos su pažangumo, lankomumo, elgesio rodikliais.

Sėkmės mokykloje rodikliai

Sėkmės mokykloje rodikliais buvo pasirinkti pažangumas, lankomumas ir elgesys. Šie ro-

dikliai pasirinkti atsižvelgus į tiriamųjų amžiaus tarpsnio ypatumus. Jei tyrime būtų dalyvavę abiturientai, apie jų sėkmę būtų galima spręsti tik iš pažangumo arba pagrindinių dalykų vidurkių, kadangi jei jau jie pasiekė dvyliką klasę, tai mokyklą baigs, o jų galimybę toliau mokytis aukštojoje mokykloje lemia pažymių vidurkis. Tuo tarpu tyrimo dalyvių – aštuntų klasių moksleivių – amžiaus tarpsnis yra vienas iš sudėtingesnių asmens raidos etapų. Tyrimai rodo, kad šio amžiaus moksleiviams kyla daugybė emocinių, mokymosi ir kitų problemų, keičiasi jų mokymosi motyvacija, interesai, blogėja santykiai su mokytojais ir kitais suaugusiais, didėja iškritimo iš mokyklos rizika (Martišauskienė, 1999; Rimkevičienė, 1993; Targamadžė, 1997). Todėl, be pažangumo, parinkti lankomumo ir elgesio rodikliai, kurie plačiau atskleidžia esamą situaciją, pavyzdžiui, daug praleidžiamų pamokų ir (ar) blogo elgesio apraiškos rodo padidėjusią iškritimo iš mokyklos tikimybę.

Pažangumo, lankomumo ir elgesio rodikliai apibūdina ne tik dabartinę sėkmės būklę, bet ir leidžia spėti apie moksleivių sėkmę ateityje. Kuo didesni šie rodikliai, tuo didesnė tikimybė, kad moksleiviai baigs mokyklą pasirėngę tolesnėms studijoms, karinei tarnybai,

darbui, kuris suteiktų galimybių jaunam žmogui save išlaikyti ekonomiškai.

Moksleivių pažangumui įvertinti buvo naudojamas paskutinio trimestro vidurkis. Duomenys apie trimestro vidurkį pateikiami 1 lentelėje.

Antramečiais teko būti 52 (4,9 proc.) tyrime dalyvavusiems moksleiviams.

Lankomumui įvertinti buvo sudaryta šešių rodiklių skalė – kiek per paskutines 30 dienų praleista pamokų (pvz., kiek kartų teko pavėluoti į pamokas, kiek kartų teko praleisti vieną pamoką be priežasties). Kiekvienas rodiklis buvo vertinamas 4 rangų skalėje, kurios reikšmės kito nuo „neteko“ iki teko „11 ir daugiau kartų“. Vidinio skalės suderinamumo reikšmė 0,66. Rodiklių reikšmės buvo sumuojamos ir gauta bendra lankomumo rodiklio reikšmė, kuri kito nuo 6 iki 24 – kuo aukštesnė reikšmė, tuo blogesnis lankomumas. Pagal lankomumo rodiklio reikšmę, vadovaujantis vidurkiu ir standartiniu nuokrypiu, visi tiriamieji sugrupuoti į tris grupes (gero, vidutinio ir blogo lankomumo). Duomenys apie moksleivių pasiskirstymą pagal lankomumą pateikiami 2 lentelėje.

Iš 2 lentelės matyti, kad 11,5 proc. tiriamųjų turėjo rimtų lankomumo problemų. Pastarąjį mėnesį vėlavo į pamokas daugiau nei 11

1 lentelė. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal trimestro vidurkį

Pažangumas	Skaičius	Procentai
Labai pažangūs (8,51–10)	360	33,6
Pažangūs (6,51–8,5)	471	44,0
Nepažangūs (5,01–6,5)	172	16,1
Labai nepažangūs (iki 5)	67	6,3

2 lentelė. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal lankomumą

Lankomumo lygis	Skaičius	Procentai
Geras (6–6,4)	144	13,4
Vidutinis (6,41–12)	804	75,1
Blogas (12,1–24)	123	11,5

Vidurkis – 9,2; standartinis nuokrypis – 2,8.

3 lentelė. Moksleivių pasiskirstymas pagal elgesio problemas mokykloje

Elgesio problemų lygis	Skaičius	Procentai
Labai geras elgesys (7)	331	30,9
Yra elgesio problemų (8–12)	674	62,9
Yra didelių elgesio problemų (13–21)	64	6,0

4 lentelė. Lankomumo, pažangumo ir elgesio sąsajos (Spearmano koreliacijos koeficientas, $p < 0,000$)

	Lankomumas	Pažangumas	Elgesys
Lankomumas	1,000	-0,453	0,463
Pažangumas		1,000	-0,366
Elgesys			1,000

kartų 4,1 proc., praleido pamokas be priežasties daugiau nei 11 kartų 3,7 proc., 4–10 kartų 7,5 proc., praleido visas vienos dienos pamokas be priežasties daugiau nei 11 kartų 2,3 proc. ir 4–10 kartų 3,1 proc. moksleivių.

Elgesio problemoms (ar probleminio elgesio apraiškos) mokykloje įvertinti buvo naudojama devyni rodikliai apie tam tikrus poelgius mokykloje per paskutines 30 dienų (pvz., buvau išvartytas iš klasės, pravardžiauvau kitus moksleivius ir kt.). Kiekvienas rodiklis vertinamas trijų rangų skalėje pagal įvykių dažnumą nuo „niekada“ iki „daugiau nei du kartus“. Vidinio skalės suderinamumo reikšmė 0,67. Rodiklių reikšmės buvo sumuojamos ir gauta elgesio problemų rodiklio reikšmė, kuri kito nuo 7 iki 21. Kuo didesnė reikšmė, tuo problemiškesnis elgesys. Duomenys apie moksleivių pasiskirstymą pagal elgesio problemišumą pateikiami 3 lentelėje.

Didelių elgesio problemų turi 6,0 proc. moksleivių, t. y. šiek tiek daugiau nei vienas moksleivis kiekvienoje tirtoje klasėje. Reikėtų pasakyti, kad šių moksleivių dalis gali būti didesnė, t. y. gauti duomenys gali būti paveikti socialinio pageidaujimumo klaidos, kai tyrimo dalyviai stengiasi pasirodyti geriau, nei yra iš tikrųjų (Rubin, Babie, 1997). Apklausos metu buvo pastebėta tam tikra mokytojų, sociali-

nių pedagogų klasių apibūdinimų ir šių klasių rezultatų (atsakymų) neatitiktis.

Koreliaciniai pasiekimų mokykloje rodiklių – mokyklos lankomumo, moksleivių pažangumo ir elgesio – ryšiai vaizduojami 4 lentelėje.

Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad pasiekimų mokykloje rodikliai yra susiję. Kuo aukštesnis pažangumas, tuo mažiau lankomumo ir elgesio problemų, ir atvirkščiai. Jei moksleiviai turi lankomumo problemų, paprastai turi ir elgesio problemų.

Socialinis palaikymas

Socialinis palaikymas – tai vieno asmens reikiamas teigiamas požiūris į kitą asmenį, jo veiksmus ir pastangas, rodomas pasitikėjimas kito asmens jėgomis. Jis didina asmens pasitikėjimą savo jėgomis priimant iššūkius, įveikiant sunkumus ir nesėkmes, palaiko veiklos pastangas ir reikalingą įtampą. Pagrindiniai socialinio palaikymo teikėjai yra artimi ir (ar) reikšmingi asmenys, moksleiviams tai – tėvai, pedagogai, draugai, kiti reikšmingi asmenys.

J. M. Richman, L. B. Rosenfeld, C. J. Hardy (1993) išskyrė aštuonias socialinio palaikymo formas: 1) išklauso – suvokimas, kad kažkas išklauso nepatardamas ir neteisdamas; 2) emocinis – suvokimas, kad kažkas tave su-

5 lentelė. Moksleivių pasiskirstymas pagal tėvų socialinį palaikymą

<i>Tėvų socialinio palaikymo lygis</i>	<i>Skaičius</i>	<i>Procentai</i>
Aukštas (19–21)	196	18,3
Vidutinis (14–18)	602	56,2
Žemas (7–13)	273	25,5

pranta, palaiko ir yra tavo pusėje; 3) emocinio iššūkio – suvokimas, kad kažkas ragina tave įvertinti tavo požiūrius, vertybes ir jausmus; 4) realybės patvirtinimo – suvokimas, kad kažkas, kuris yra panašus į tave ir vienodai suvokia pasaulį, patvirtina tavo nuomonę (vaizdą) apie pasaulį; 5) pagyrimo – tai suvokimas, kad kažkas pripažįsta tavo pastangas ir vertina veiklą, darbą; 6) paskatinimo, iššūkio – raginimas palaikymo gavėją permąstyti savo užduotis ir veiklą, kad motyvuotų ir paskatintų jo išradinimą, jaudulį ir aktyvumą; 7) juntamos paramos – gaunamos dovanos, finansinė parama, ir kitos paslaugos; 8) galimybės gauti juntamą paramą – suvokimas, kad prireikus kažkas suteiks pagalbą ar paslaugas, pvz.: atliks pavedimą ar pavėžės. Aptardami socialinio palaikymo poveikį asmeniui J. M. Richman, L. B. Rosenfeld, C. J. Hardy (1993) pabrėžė, kad svarbu ne tik teikėjo pastangos užtikrinti socialinį palaikymą, bet ir gavėjo suvokimas, kad jam yra teikiamas socialinis palaikymas.

Tyrimo metu buvo matuojami subjektyvūs moksleivių suvokimai apie iš suaugusiųjų gaunamą socialinį palaikymą. Socialiniam palaikymui matuoti buvo sudaryti suminiai rodikliai, kurie apėmė didžiąją dalį J. M. Richman, L. B. Rosenfeld, C. J. Hardy (1993) išskirtų socialinio palaikymo formų. Buvo matuojamas iš keleto teikėjų gaunamas socialinis palaikymas – tėvų, mokytojų, auklėtojų, kitų reikšmingų suaugusiųjų ir kaimynų.

Tėvų arba suaugusių šeimos narių socialiniam palaikymui įvertinti pasitelkta keletas moksleivių suvokimų apie iš tėvų gaunamą so-

cialinį palaikymą (pvz., tėvai palaikė idėją ar sumanymą, išklausė ir paguodė). Kiekvienas rodiklis vertinamas trijų rangų skalėje pagal įvykio dažnumą per pastarąsias 30 dienų. Vidinio skalės suderinamumo reikšmė – 0,83. Rodiklių reikšmės buvo sumuojamos ir gautas suaugusių šeimos narių socialinio palaikymo rodiklis, kuris kito nuo 7 iki 21; kuo rodiklis aukštesnis, tuo geresnis palaikymas. 5 lentelėje pateikiami duomenys rodo moksleivių suvokimą apie tėvų ir (arba) suaugusių šeimos narių socialinį palaikymą.

Tikėtai penktadalis (18,3 proc.) visų tiriamųjų gauna didelį savo tėvų ar kitų suaugusių šeimos narių socialinį palaikymą, o ketvirtadalis (25,5 proc.) jo beveik neturi arba tiksliau neįaučia.

Reikšmingų skirtumų lyties ir gyvenamosios vietos atžvilgiu nenustatyta.

Atskirai buvo stebimas klasės auklėtojų ir mokytojų socialinis palaikymas, jis buvo vertinamas pagal keletą moksleivių suvokimų apie iš auklėtojų ar mokytojų gaunamą socialinį palaikymą (pvz., auklėtojai ar mokytojai juos gerbia, pagiria, skatina mokytis, rūpinasi). Kiekvienas rodiklis vertinamas keturių rangų skalėje nuo „visiškai sutinku“ iki „visiškai nesutinku“. Vidinio skalės suderinamumo reikšmė mokytojų paramos skalei 0,77, auklėtojų – 0,88. Rodiklių reikšmės buvo apskamos („visiškai sutinku“ – 1, o „visiškai nesutinku“ – 4), tada sumuojamos; mokytojų socialinio palaikymo rodiklio reikšmės kito nuo 7 iki 28, o auklėtojų – nuo 5 iki 20; kuo gautos reikšmės didesnės, tuo geresnis palaikymas. 6 lentelėje pateikiami duomenys atspindi moksleivių suvo-

6 lentelė. Moksleivių pasiskirstymas pagal mokytojų ir auklėtojų teikiamą socialinį palaikymą

Socialinio palaikymo lygis	Mokytojų socialinis palaikymas		Auklėtojų socialinis palaikymas	
	sk.	proc.	sk.	proc.
Aukštas	323	30,2	479	44,7
Vidutinis	645	60,2	448	41,8
Žemas	102	9,5	143	13,4

kimą apie mokytojų ir auklėtojų teikiamą socialinį palaikymą.

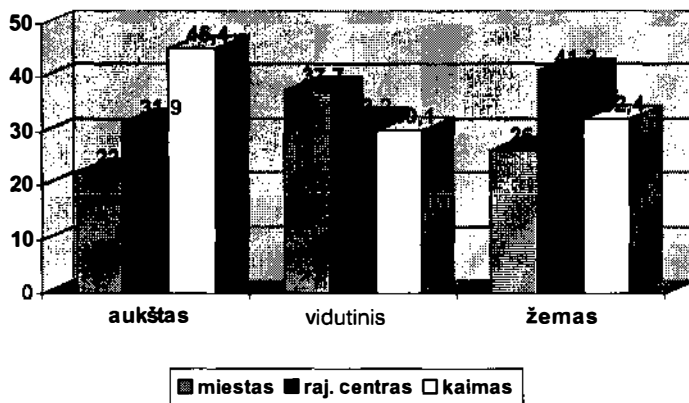
Iš lentelės matyti, kad 9,5 proc. tiriamųjų nejučia mokytojų paramos ir palaikymo, t. y. mano, kad mokytojai jų negerbia, negiria, neskatina išsakyti savo nuomonės, nenoriai su jais bendrauja, ir 13,4 proc. tiriamųjų nejučia auklėtojų paramos ir palaikymo, t. y. mano, jog auklėtojai jais nesirūpina, jų negerbia ir apskritai su auklėtoja (-u) nesutaria, negali kreiptis į ją (jį) pagalbos. Berniukai ir mergaitės mokytojų ir auklėtojų palaikymą vertina panašiai.

Auklėtojų socialinio palaikymo vertinimuose pagal gyvenamąją vietą skirtumų nenustatyta, tačiau nustatyta reikšmingų skirtumų vertinant mokytojų socialinį palaikymą (taikyta χ^2 kriterijus, $p < 0,000$). Aukštai mokytojų socialinį palaikymą vertinančių grupėje didžiausią dalį sudarė kaimo, vidutiniškai – miesto, o žemai – rajono centro moksleiviai (1 paveikslas).

Palyginti mokytojų socialinį palaikymą pagal gyvenamąją vietą buvo taikomas ANOVA kriterijus ($F = 8,496$; $p < 0,000$). Statistiškai reikšmingų nustatyta miesto ir kaimo (skirtumas 1,178; $p < 0,000$) bei rajono centro ir kaimo (skirtumas 0,749; $p < 0,025$) moksleivių mokytojų socialinio palaikymo vertinimo skirtumų (Post Hoc testui taikytas Tukey HSD kriterijus).

Beveik trečdalis (27,7 proc.) moksleivių nurodė, kad kilus problemų mokykloje, nežino, kur galėtų kreiptis pagalbos, o 8,1 proc. – nežino, kaip patys galėtų spręsti mokykloje iškilusias problemas, kur galėtų kreiptis pagalbos, šiuos moksleivius galima priskirti prie didesnės rizikos grupės.

Mokykloje kartais jaučiasi vieniši 22,2 proc. moksleivių, rajono centre dažniau mokykloje jaučiasi vieniši nei mieste, o kaime – dažniau nei mieste ir rajono centre (χ^2 kriterijus; $p < 0,000$);

1 pav. Mokytojų paramos vertinimo palyginimas pagal moksleivių gyvenamąją vietą (proc.)

7 lentelė. Moksleivių pasiskirstymas pagal gaunamą kitų suaugusių žmonių socialinį palaikymą

<i>Kitų suaugusių žmonių socialinio palaikymo lygis</i>	<i>Skaičius</i>	<i>Procentai</i>
Žemas (0-2)	196	18,3
Vidutinis (4-3)	392	36,6
Aukštas (5-6)	483	45,1

8 lentelė. Tėvų, mokytojų, auklėtojų socialinio palaikymo sąsajos (Spearmano koreliacijos koeficientas, $p < 0,000$)

	<i>Tėvų socialinis palaikymas</i>	<i>Mokytojų socialinis palaikymas</i>	<i>Auklėtojų socialinis palaikymas</i>
Tėvų socialinis palaikymas	1,000	0,373	0,289
Mokytojų socialinis palaikymas	–	1,000	0,524
Auklėtojų socialinis palaikymas	–	–	1,000

mergaitės mokykloje dažniau jaučiasi vienišos nei berniukai (χ^2 kriterijus; $p < 0,000$).

Socialinis palaikymas reikšmingas apsauginis veiksnys, nesvarbu, jis yra gaunamas iš tėvų ar iš kitų suaugusių svarbių žmonių, pastarųjų paramos reikšmė ypač padidėja, jeigu vaikai negauna savo tėvų socialinio palaikymo (bent vieno iš tėvų). Todėl į tyrimo metodiką buvo įtrauktas rodiklis, kuriuo buvo siekiama įvertinti, ar yra kitų suaugusių žmonių, kurie teikia socialinį palaikymą ir kaip jie jį teikia. Kitų suaugusių žmonių socialiniam palaikymui įvertinti buvo sudaryta šešių dichotominių teiginių skalė (pvz., ar yra tokių suaugusių žmonių, su kuriais bent kartą per savaitę pasikalbi ir kurie tave išklauso neteisdamai ir neduodami patarimų, patvirtina, jog tave palaiko, yra tavo pusėje, ir pan.). Visi teigiami atsakymai sumuojami ir gaunamas bendras socialinio palaikymo rodiklis, kuris kinta nuo žemo iki aukšto (0 iki 6). Duomenys apie tyrimo dalyvių suvoktą iš svarbių suaugusių žmonių gaunamą socialinį palaikymą pateikiami 7 lentelėje.

Iš lentelės matyti, kad 18,3 proc. moksleivių beveik nesulaukia kitų suaugusių žmonių

socialinio palaikymo. Svarbu paminėti, kad 40,3 proc. moksleivių, kurie nesulaukia suaugusių savo šeimos narių socialinio palaikymo, nesulaukia jo ir iš kitų suaugusių žmonių, jie sudaro 10,3 proc. visų tiriamųjų, kurie taip pat yra didesnės rizikos grupėje.

Kaimynystėje svarbu, kad suaugusieji pažintų kaimynų vaikus ir kad vaikai pažintų suaugusius kaimynus, į kuriuos prirėkus galėtų kreiptis pagalbos. Tyrimo metu paaiškėjo, kad 67,7 proc. moksleivių mano, kad kaimynystėje gyvenantys žmonės yra linkę padėti, ir 62,5 proc., kad yra kaimynų, kurie prirėkus padėtų, vadinasi, 37,5 proc. moksleivių mano, jog jie negalėtų kreiptis pagalbos į kaimynus. Tai rodo esant silpnus bendruomeninius ryšius, dėl kurių atsiranda uždarumo, vienišumo, atskirtumo jausmai.

Iš skirtingų teikėjų gaunamo socialinio palaikymo sąsajos pateikiamos 8 lentelėje.

Lentelės duomenys rodo, kad iš skirtingų teikėjų gaunamas socialinis palaikymas moksleivių yra vertinamas panašiai, bet ne vienodai. Stipriausias nustatytas mokytojų ir auklėtojų, o silpniausias – tėvų ir auklėtojų socialinio palaikymo ryšys.

Socialinio palaikymo ir sėkmės mokykloje rodiklių sąsajos

Atsparumo paradigmos šalininkai remiasi tyrimais tų vaikų, kurie gyveno nepalankiomis sąlygomis (pvz., skurde, buvo apleisti tėvų, karo sąlygomis, tėvai buvo alkoholikai arba nuskaltėliai), tačiau užaugę sėkmingai įsiliejo į suaugusiųjų gyvenimą. Net esant labai nepalankioms sąlygoms nuo trečdalis iki pusės vaikų neturi elgesio ar psichikos pasikartojančių sutrikimų (Bernard, 1991; Rutter, 1987). Tyrimai rodo, kad tokios aplinkos savybės, kaip šeimos sutelktumas, nuoširdūs ir palaikantys tėvai, yra apsauginiai veiksniai, atsveriantys neigiamos bendraamžių įtakos, žemo socialinio ekonominio statuso, aukštų bendruomenės rizikos veiksnių poveikį.

Socialinis palaikymas didina moksleivių pasitikėjimą savimi, skatina imtis sudėtingesnių veiklų ir užduočių, kurioms reikia daugiau jėgų, didesnių valios pastangų, kūrybiškumo. Jis taip pat prisideda prie savivertės formavimosi, nes suteikia asmeniui atspindį, grįžtamąjį ryšį apie jo pastangas ir pastangų rezultatus, todėl jis gali remtis išoriniu vertinimu ir adekvačiau save vertinti. Mokykloje moksleiviai vertinami pažymiais, o pažymiai rodo ne jų pastangas pasiekti gerų rezultatų, o žinių, įgytų įgūdžių lygį. Moksleiviai skiriasi savo gebėjimais, todėl ne visi gali pasiekti gerų rezultatų ir tiems patiems rezultatams pasiekti reikia skirtingų pastangų. Socialinis palaikymas leidžia šias pastangas neformaliai įvertinti, kai mokytojas parodo, kad jis mato moksleivio pastangas ir jas vertina, pripažįsta, jomis džiaugiasi, taip didindamas moksleivio motyvaciją dar labiau stengtis.

Šiuo tyrimu buvo siekiama nustatyti sėkmės mokykloje rodiklių: pažangumo, lankomumo, elgesio ir iš tėvų, mokytojų, auklėtojų gaunamų socialinio palaikymo sąsajas.

Siekiant nustatyti pažangumo, lankomumo, elgesio ir socialinio palaikymo sąsajas buvo taikomas Stjudento t kriterijus ir Spearmano koreliacijos koeficientas. Tiriamieji buvo skiriami į dvi grupes pagal kiekvieno individualiai surinktą pažangumo, lankomumo ar elgesio rodiklį. Pavyzdžiui, tiriamieji, surinkę mažesnę už medianą lankomumo rodiklį, buvo priskiriami geriau lankančiųjų grupei, o surinkę didesnę už medianą lankomumo rodiklį – blogiau lankančiųjų grupei. Tada šiose grupėse buvo lyginami socialinį palaikymą išreiškiančių rodiklių vidurkiai (Stjudento t kriterijus). Nustatčius statistiškai reikšmingus skirtumus tarp lyginamųjų grupių, buvo skaičiuojamas Spearmano koreliacijos koeficientas ryšio stiprumui nustatyti. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad naudotos statistikos neleidžia spręsti apie priežastingumo ryšius ar kryptį. Nustatyti ryšiai yra tikimybiniai.

Statistinė duomenų analizė atskleidė tėvų, mokytojų, auklėtojų socialinio palaikymo ir moksleivių pažangumo, lankomumo ir elgesio ryšius. Statistikų reikšmės pateikiamos 9 lentelėje.

Lentelėje pateiktų duomenų analizė rodo, kad geriau mokyklą lankantys moksleiviai geriau vertina mokytojų ir auklėtojų socialinį palaikymą (atitinkamai 0,321 ir 0,209; $p < 0,000$). Pažangesnių moksleivių grupėje aukščiau vertinamas mokytojų (0,348; $p < 0,000$), auklėtojų (0,258; $p < 0,000$) ir suaugusių šeimos narių socialinis palaikymas (0,265; $p < 0,000$), taip pat gero elgesio moksleivių grupėje aukščiau vertinamas mokytojų (-0,291; $p < 0,000$), auklėtojų (-0,238; $p < 0,000$) ir suaugusių šeimos narių socialinis palaikymas (-0,297; $p < 0,000$). Vadinas, kuo aukštesnis tėvų, auklėtojų ir mokytojų socialinis palaikymas, tuo geriau moksleiviai mokosi, mažiau praleidžia pamokų ir turi mažiau elgesio problemų.

9 lentelė. Pažangumo, lankomumo, elgesio lygio ir tėvų, mokytojų, auklėtojų socialinio palaikymo išreikštumo sąsajos

<i>Socialinis palaikymas</i>	<i>Pažangumo lygis</i>	<i>N</i>	<i>Vidurkis</i>	<i>t</i> <i>(p < 0,000)</i>	<i>Spearmano koreliacijos koef.</i> <i>(p < 0,000)</i>
Tėvų	geras	545	15,987	5,46	0,265
	blogas	503	13,914		
Mokytojų	geras	535	20,699	9,757	0,348
	blogas	481	18,455		
Auklėtojų	geras	547	15,929	3,792	0,258
	blogas	510	14,068		
	<i>Lankomumo lygis</i>				
Mokytojų	geras	480	20,322	5,299	0,321
	blogas	508	18,084		
Auklėtojų	geras	497	15,332	2,755	0,209
	blogas	527	13,692		
	<i>Probleminio elgesio lygis</i>				
Tėvų	geras	560	16,062	6,251	-0,297
	blogas	474	14,174		
Mokytojų	geras	543	20,162	4,514	-0,291
	blogas	460	18,078		
Auklėtojų	geras	566	15,438	4,123	-0,238
	blogas	478	14,093		

Kaip socialinis palaikymas pozityviai veikia mokinį, aiškinama įvairiai. T. L. Albrecht ir M. B. Adelman (1987) mano, kad palaikanti komunikacija sumažina neapibrėžtumą ir padeda palaikymo gavėjui stresinėmis situacijomis jausti (manyti), jog jis kontroliuoja situaciją, o ne atvirksčiai, todėl jis realiau mato ateities perspektyvas, galimybes gauti pagalbą iš kitų. Tuo tarpu B. Benard, J. D. Coie ir kt. (1993), J. M. Richman, G. L. Bowen (1997) ir kiti tyrėjai mano, kad socialinis palaikymas apskritai prisideda prie vaiko raidos ir jo prisitaikymo mokykloje ir atlieka apsauginio veiksnio vaidmenį, nes tyrimai rodo, jog vaikai, esantys nesėkmės mokykloje rizikos grupėje, gauna mažiau socialinio palaikymo nei likusieji.

Atliktas tyrimas patvirtina antrąją prielaidą, nes aukščiau tėvų, mokytojų ir auklėtojų socialinį palaikymą vertinantys moksleiviai geriau mokėsi, mažiau praleisdavo pamokų, neturėjo elgesio problemų. O žemai tėvų, mokytojų ir auklėtojų socialinį palaikymą vertinančius moksleivius galima priskirti nesėkmės mokykloje rizikos grupei, nes jų buvo žemesni pažangumo, lankomumo ir elgesio rodikliai. Socialinis palaikymas gali būti laikomas apsauginiu veiksmu, galinčiu pagelbėti nesėkmės akimirka arba padėti nesėkmės išvengti. Parodytas dėmesys, pagyrimas laiku, šiltas žodis ar žvilgsnis didina pasitikėjimą ir pasitenkinimą savimi, santykiais su kitais, mokykla, taip pat norą dalyvauti mokyklos gyvenime, tada pagerėja mokytojų ir moksleivių sąveika, moksleivių noras mokytis ir galiausiai lankomumas, pažangumas ir elgesys.

Išvados

Tyrimo duomenų analizė atskleidė vidutinio stiprumo koreliacinį iš tėvų, mokytojų ir klases auklėtojų gaunamo socialinio palaikymo ir moksleivių pažangumo, lankomumo ir elgesio mokykloje ryšį. Šie tyrimo rezultatai patvirtina prielaidą, kad socialinis palaikymas turi tiesioginį ir netiesioginį poveikį vaikų elgesiui. Jausmas, kad esi palaikomas, ir ištekliai, gautami iš globėjiškų socialinių santykių, prisideda prie sėkmės mokykloje. Jis gerina pažangumą, lankomumą ir elgesį, vadinasi, mažina tikimybę, kad moksleivis išeis iš mokyklos ją

baigęs, skatina vaikų, patiriančių įvairius aplinkos stresorius, raidą.

Suaugusių šeimos narių socialinis palaikymas sustiprina pasitikėjimą savimi, gebėjimą įveikti sunkumus ir spręsti mokykloje kylančias problemas, gerina akademinius pasiekimus, taigi sudaro prielaidas vaikams patirti akademinę sėkmę.

Palaikantys mokytojai ir auklėtojai užtikrina tinkamą moksleivių–mokytojų sąveiką, moksleivių pasitenkinimą savimi, motyvaciją ir susidomėjimą mokomaisiais dalykais, taip pat pagerina pažangumą, lankomumą ir elgesį.

LITERATŪRA

1. Albrecht T. L., Adelman M. B. Communicating Social Support: A Theoretical Perspective // T. L. Albrecht & M. B. Adelman (Eds.), *Communicating Social Support*. Newbury Park, CA: Sage, 1987. P. 18–39.
2. Benard B. *Fostering Resiliency in Kids: Protective Factors in the Family, School and Community*. Portland, OR: Western Center For Drug-Free Schools and Communities, 1991.
3. Bernotas V. Bendravimas – aktuali pedagoginė problema // *Pedagogika*. 1995, 31, p. 11–16.
4. Bowen G. L., Richman J. M., Brewster A., Bowen N. Sense of Coherence, Perception of Danger at School, and Teacher Support Among Young at Risk of School Failure // *Child and Adolescent Social Work Journal*. 1998, 15, p. 273–286.
5. Bowen G. L., Richman J. M., Bowen N. K. *The School Success Profile (SSP): A Results Management Approach to Assessment and Intervention Planning*. Unpublished manuscript. 2001.
6. Černius V. *Mokytojo pagalbininkas*. Vilnius: Mintis, 1992.
7. Coie J. D., Watt N. F., West S. G., Hawkins J. D., Asarnow J. R., Markman H. J., Ramey S. L., Shure M. B., Long B. *The Science of Prevention: A Conceptual Framework and Some Directions for a National Research Program* // *American Psychologist*. 1993, 48, p. 1013–1022.
8. Dubow E. F., Tisak J., Causey D., Hryshko A. *A Two-year Longitudinal Study of Stressful Life Events, Social Support, and Social Problem Solving Skills: Contributions to Children's Behavioral and Academic Adjustment* // *Child Development*. 1991, 62, p. 583–599.
9. Goodenow C. *Classroom Belonging Among Early Adolescent Students: Relationships to Motivation and Achievement* // *Journal of Early Adolescence*. 1993, 13, p. 21–43.
10. Jovaiša L. *Pedagogikos terminai*. Kaunas, 1993.
11. Martišauskienė E. *Vyresniųjų paauglių požiūris į gyvenimą mokykloje. Švietimo reforma ir pedagogų rengimas: Ugdymo kaita ir ugdymo technologijos* // VI mokslinės konferencijos pranešimai. Vilnius: VPU leidykla, 1999. P. 186–193.
12. Richman J. M., Rosenfeld L. B., Hardy C. J. *The Social Support Survey: An Initial Validation Study of a Clinical Measure and Practice Model of the Social Support Process* // *Research on Social Work Practice*. 1993, 3, p. 288–311.
13. Richman J. M., Bowen G. L. *School Failure: An Ecological –interactional-developmental Perspective* // M. W. Fraser (Ed.), *Risk and Resilience in Childhood: An Ecological Perspective*. Washington, DC: NASW Press, 1997. P. 95–116.

14. Rimkevičienė V. Priežasčių, dėl kurių 14–16 metų paaugliai nebedalyvauja nuoseklaus mokymo sistemoje, tyrimas. Tyrimų medžiaga. Vilnius: PL, 1993.

15. Rubin A., Babie E. Research Methods for Social Work. Third edition. California: Brooks/Cole Publishing Company, 1997.

16. Rutter M. Psychosocial Resilience and Protective Mechanisms // American Journal of Orthopsychiatry. 1987, 57, p. 316–331.

17. Šerkšnas A. Mokyklinė bendruomenė. Kaunas, 1939.

18. Targamadžė V. Nepalankūs paauglių ir pedagogų santykiai – galima jų nepritapimo bendrojo lavinimo mokykloje priežastis // Edukologija. Socialiniai mokslai. 1997, 12, p. 71–74.

19. Tījūnielienė O. Lygybės principas paauglių ir mokytojų bendravimo procese. Švietimo reforma ir mokytojų rengimas // VI tarptautinė mokslinė konferencija. Vilnius, 1999, p. 240–247.

SOCIAL SUPPORT AND SCHOOL SUCCESS

Jolita Buzaitytė-Kašalynienė

Summary

Scientific problem refers to the lack of investigations that provide answers to the question if school success depends on perceived social support, is it possible to increase grades, attendance and positive behaviors by increasing social support from parents, teachers and class teachers. The purpose of the research is to reveal peculiarities of perceived social support and school performance schools. The aim of this article is to reveal the influence of social support on grades, attendance and behavior in the school. The research was carried out applying the following research methods: analysis of scientific literature, survey research, statistical data analysis.

It was developed students survey questionnaire with 236 multiple-choice items. These items address students' self-assessments of their beliefs about their social environment – neighborhoods, schools, friends, and families – and about their own psychological health and school performance. The research is based

on the answers of 1071 students (577 boys and 494 girls) of eighth grade. The paper reports only part of the research results.

Data analyzes reveals that higher parent's, teacher's and class teacher's social support are associated with better school performance: attendance, grades, and behavior, so social support defined as a protective factor. Protective factors are generally strengths that are present in individuals or in the environments and they help reduce the impact of the risks. Feeling that you supported and resources from caring relations contribute to children's school success. Caring families protect children from school failure by strengthening confidence, ability to overcome difficulties and school problems. Caring teachers and class teachers protect children by ensuring healthy teacher-student relationship, student's self esteem, motivation and interest in the teaching subjects that increases grades, attendance and behavior and decreases a possibility of school failure.

Įteikta 2004 06 10

Priimta 2004 11 05